Helmi Kalaja

G-BOOK-bibliografia esittelee sukupuolipositiivisia lasten- ja nuortenkirjoja ympäri Eurooppaa

Lasten- ja nuortenkirjallisuudella on merkittävä rooli lasten ja nuorten sukupuoli-identiteetin muodostumisessa. Sukupuolen representaatio kirjallisuudessa vaikuttaa asenteisiin ja käsitykseen sopivasta käyttäytymisestä ja erilaiset stereotypiat voivat rajoittaa lasten ja nuorten kehitystä sekä vapautta ilmaista itseään.

Lastenkirjainstituutti on mukana yhteiseurooppalaisessa G-BOOK 3 -hankkeessa (2024–2027), joka keskittyy edistämään sukupuolten tasa-arvoa, sosiaalista osallisuutta, eroavaisuuksien kunnioittamista sekä monipuolista representaatiota sukupuoleen liittyvien positiivisten tarinoiden kautta. Hankkeessa keskitytään nuortenkirjoihin, sillä kohderyhmänä ovat 15–18-vuotiaat nuoret.

Hankkeen yhtenä päätavoitteena on tukea sukupuolisensitiivisen ja -positiivisen kirjallisuuden levitystä Euroopan unionissa. Monikielinen, kymmenen eri puolilta Eurooppaa tulevien toimijoiden kokoama verkkobibliografia tukee tätä tavoitetta.

Kumppanitahot valitsivat bibliografiaan joukon omalla kielellään julkaistuja 15–18-vuotiaille sopivia teoksia. Lisäksi kukin taho kävi läpi toistensa valitsemat kirjat ja poimivat tiedot käännöksistä. Lastenkirjainstituutti valitsi bibliografiaan 30 kotimaista nuortenkirjaa. Lisäksi muiden maiden kirjalistoilta löytyi yhteensä 19 suomeksi käännettyä teosta. Niiden joukossa on muutamia hankkeen teemoja käsitteleviä aikuisten kirjoja, jotka sopivat myös nuorille.

Pohja bibliografialle rakennettiin jo G-BOOK 1 -hankkeessa vuosina 2017–2018. Koska käynnissä oleva hanke on jo kolmas lajissaan eikä Lastenkirjainstituutti ole aikaisemmin ollut mukana, bibliografiaa on nyt laajennettu suomalaisilla teoksilla ja tiedoilla suomeksi käännetyistä bibliografian teoksista myös aikaisempien hankkeiden ikäryhmien, eli 3–14-vuotiaiden osalta. Mukaan valittiin 20 kotimaista lasten- ja varhaisnuortenkirjaa, ja niiden lisäksi käännöksiä bibliografiassa olevista kirjoista löytyi peräti 53.

Kirjavalintaan vaikuttivat hankkeen tavoitteet ja teemat sekä yhteiset valintakriteerit. Päätavoitteena oli löytää sukupuolipositiivisia kirjoja, joissa sukupuoli esitetään tai sukupuoleen liittyviä kysymyksiä käsitellään ilman stereotypioita. Bibliografian kirjat tarjoavat nuorille useita vaihtoehtoisia malleja ja representaatioita edistäen ihmisten moninaisuuden ja ainutlaatuisuuden arvostamista.

Yhteisiä valintaa ohjaavia kriteerejä olivat julkaisuajankohta (viimeisen 25 vuoden aikana julkaistut teokset, jotka ovat yhä saatavilla), tekstityypit (kaunokirjallisuus, tietokirjallisuus, runous, sarjakuvat, näytelmät) sekä ikähaarukat (3–5, 6–10, 11–14, 15–18-vuotiaat). Kirjavalinta ja käännösten läpikäynti tehtiin alkuvuodesta 2025.

Verkkobibliografiassa voi selata kaikkia teostietoja tai suodattaa tuloksia esimerkiksi ikäryhmien, vuosiluvun tai kustantajan mukaan. Vapaan sanahaun avulla voi etsiä tiettyä aihetta käsittelevää kirjaa. Hakulistauksessa kirjan nimien, kansikuvan ja kustannustietojen lisäksi jokaisesta kirjasta on lyhyt tiivistelmä. Klikkaamalla kirjan nimeä avautuu tarkempi

kirjakohtainen esittely, jossa on edellä mainittujen tietojen lisäksi tarkemmat kustantajatiedot, asiasanoja sekä kommentti, jossa avataan teoksen teemoja.

Bibliografia ja koko hankesivusto on saatavilla jokaisella hankkeen kielellä: englanniksi, bulgariaksi, tšekiksi, ranskaksi, saksaksi, italiaksi, portugaliksi, espanjaksi, sloveeniksi ja suomeksi. Englanninkielisellä sivulla voi selata bibliografian koko valikoimaa, myös sellaisia teoksia, joita ei ole käännetty englanniksi. Suomenkielisellä sivulla bibliografian hakutuloksista löytyvät ainoastaan ne bibliografian kirjat, jotka ovat saatavilla suomeksi.

Nuorten elämää koskettavia aiheita

Bibliografiaan valittujen kirjojen teemat eivät keskity yksinomaan sukupuoleen ja siihen liittyviin kysymyksiin, mutta kaikkia kirjoja yhdistää se, ettei sukupuolta esitetä stereotypioiden kautta. Kirjat käsittelevät monia nuorten elämään liittyviä tärkeitä aiheita.

Sukupuoli-identiteetti ja sen pohdinta on voimakkaasti esillä muun muassa Miska Valoksen romaanissa *Sisäsiisti* (WSOY 2023), joka kertoo transsukupuolisesta Esrasta. Oona Pohjolaisen romaanissa *Äkkimakea* (Kosmos 2024) päähenkilön sukupuolta ei määritellä eikä hahmoa kuvata binäärien tai stereotypioiden kautta.

Seksuaalista ja romanttista suuntautumista tarkastellaan J. S. Meresmaan sekä Dess Terentjevan säeromaaneissa *Dodo* (Myllylahti 2020) ja *Freestyle* (WSOY 2023). Maria Turtschaninoffin fantasiaromaanin *Maresi* (Tammi 2014, suom. Marja Kyrö) aiheena on kunniaan perustuva väkivalta ja naisten sorto. Siiri Enorannan utopistinen teos *Maailmantyttäret* (WSOY 2022) puolestaan kuvaa monimuotoisuuden ja osallisuuden kunnioittamista.

Ystävyys, ihmissuhteet sekä tunteet ovat monen bibliografiassa mukana olevan teoksen keskiössä, esimerkiksi Edith Arkon selkokielisessä kääntökirjassa *Aurora/Eino* (Hertta Kustannus 2024), Ellen Strömbergin romaanissa *Mehän vaan mennään siitä ohi* (S&S 2022, suom. Eva Laakso) ja Taina Niemen romaanissa *Ämpärikesä* (Otava 2024).

Kehonkuva ja mielenterveys ovat aiheina Johanna Hulkon romaanissa *Suojaava kerros ilmaa* (Karisto 2019): päähenkilö Kepa on ylipainoinen ja miettii jatkuvasti omaa kokoaan. Samankaltaisia teemoja löytyy Heli Rantalan romaanista *Pummi* (Avain 2024), jossa päähenkilö vammautuu onnettomuudessa eikä pysty enää koskaan kävelemään.

Mimmu Tihisen selkokirjassa *Kun hiljaisuus valehtelee* (Uljas & Lucia 2024) ja Leena Paasion romaanissa *Harmaja luode seitsemän* (WSOY 2022) tarkastellaan muuttunutta perhedynamiikkaa. Perhesuhteet ja -mallit näkyvät myös Briitta Hepo-ojan romaanissa *Amalia A ja kosmiset kiemurat* (Otava 2024): Amalia asuu yksinhuoltajaisänsä kanssa eikä äiti ole aktiivisesti mukana perheen elämässä.

Bibliografia on vapaasti kenen tahansa käytettävissä. Opettajat, kasvattajat ja muut lasten ja nuorten kanssa työskentelevät voivat poimia sieltä kirjavinkkejä kotimaisista tai muista eurooppalaisista sukupuolipositiivisista kirjoista. Kirjojen avulla voi käsitellä esimerkiksi moninaisuuden ja tasa-arvon teemoja sekä tarkastella asenteita ja stereotypioita. Hankesivuilla julkaistaan myöhemmin käsikirja, joka tarjoaa käytännön työkaluja siihen,

miten sosiaalisia suhteita ja tunteita voi käsitellä opetuksessa nuorten kanssa sukupuolipositiivisen kirjallisuuden avulla.

Suomessa julkaistaan onneksi nykyisin melko vähän sukupuolistereotypioita vahvistavia lasten- ja nuortenkirjoja. Olisi kuitenkin hienoa, jos kustantamoissa tartuttaisiin entistä aktiivisemmin sukupuolipositiivisiin teemoihin. Bibliografia tarjoaa laajan ja ammattilaisten kuratoiman eurooppalaisen kattauksen tällaisista kirjoista. Moni niistä ansaitsisi tulla julkaistuksi myös Suomessa.

Lisää G-BOOK 3 -hankkeesta osoitteessa: https://lastenkirjainstituutti.fi/g-book-3

Sivuilta löydät linkin verkkobibliografiaan sekä kirjalistat bibliografian kotimaisista teoksista.